

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 24 (1071) 13 ЧЭРВЕНЯ 2012 г.

Арыгінальнае выданне Статута ВКЛ 1588 года вярнулася ў Беларусь!!!

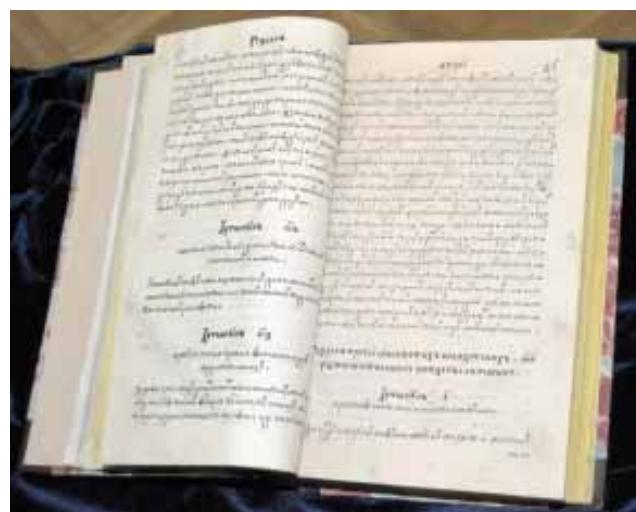
7 чэрвеня 2012 г. у будынку Нацыянальнага гісторычнага музея Беларусі адбылася адна з самых значных падзеяў гэтага года ў культурнага гісторычных жыцці нашай краіны. Музені гісторыі горада Магілёва ўрачыста передадзена арыгінальнае выданне Статута Вялікага Княства Літоўскага 1588 года. Да нашых дзён у свеце захавалася ўсяго некалькі дзесяткаў экзэмпляраў Статута, аднак у Беларусі не было ні аднаго з іх. І вось Статут вярнуўся на радзіму.

Ва ўрачыстасці прынялі ўдзел міністр культуры Рэспублікі Беларусь Павел Латушка, старшыня Федэральнай аўтаноміі беларусаў у Расіі Валеры Казакоў, намеснік дырэктара Нацыянальнага гісторычнага музея Беларусі Ніна Калымага, дырэктар па карпаратыўных камунікацыях кампаніі Alpari Валеры Тарасаў, дырэктар музея гісторыі горада Магілёва Аляксей Бацикоў.

Міністр культуры Павел Латушка адзначыў, што ў гэтым годзе на вяртанне гісторычных і культурных каштоўнасцяў дзяржавай выдзелена дзесяць мільярдаў рублёў. Ужо набыты 179 розных экспанатаў. Нядаўна ў Беларусь вернуты чатыры слуцкія паясы. І вось чарговы здабытак.

Статут ВКЛ 1588 года набыты на электронным аукцыёне за 45 000 даляраў. Знайшоў гэты лот на аукцыёне студэнт Андрэй Радкоў, які і паведаміў пра знаходку дырэктару музея гісторыі горада Магілёва Аляксею Бацикову. Прадпрымальнік Уладзімір Мардачоў дапамог з першым гравіровальным унёскам. Гроши на выкуп Статута ВКЛ сабралі літаральна за два тыдні.

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 года ўяўляе сабой вышэйшае дасягненне старабеларускай прававой думкі, якое паўплывала на культурна-гісторычную і юрыдычную традыцыі краін Еўропы. Статут з'яўляецца не толькі

документам, але і помнікам вышэйшага культурнага значэння.

- Для нас вялікі гонар аказаць пасільную дапамогу брацкай дзяржаве, рэальная магчымасць вярнуць у Беларусь значымую гісторычна-культурную каштоўнасць, - адзначыў Валеры Тарасаў, дырэктар па карпаратыўных камунікацыях кампаніі Alpari.

Валеры Казакоў, адзначыўшы, што ён, і Валеры Тарасаў, з Марілёўшчыны, сказаў, што кожны беларус павінен старацца для сваёй Беларусі сабраць усе ўсё каштоўнасці, хто што зможа.

Аляксей Бацикоў прыняў Статут з рук В. Тарасава і сказаў, што музей гісторыі горада Магілёва з гонарам будзе захоўваць гісторычную каштоўнасць і пастарацца годна прадстаўіць яе наведальнікам.

Знамянальна, што гэта падзея адбылася ў год кнігі, абвешчанай ў нашай краіне.

9 чэрвеня прэзентацыя выкупленага ў Расіі асобніка Статута Вялікага Княства Літоўскага адбылася ў Марілёве ў гарадской ратушы, дзе ён і будзе захоўвача.

У залу паседжанняў ратуши паглядзець на рэліквію прыйшло больш за паўсотні магілёўцаў. Дырэктар музея гісторыі Магілёва Аляксей Бацикоў, звяртаючыся да грама-

ды, адзначыў:

- Магчымасць выкупіць Статут з'яўлялася дзякуючы таму, што была вялікая грамадская падтрымка...

Удзялнасць грамадскасці за дапамогу ў выкупе Статута выказаў на прэзентацыі і гісторык Зміцер Яцкевіч. Ён ездзіў у Москву, каб спраўдзіць, ці сапраўдны экзэмпляр. Паводле гісторыка, у Расіі выкуплены асобнік Статута апынуўся падчас вайны ў сярэдзіне XVII стагоддзя. Ім валодалі князь Крапоткін-Смаленскі, потым архіяпіскап Пераяслаўска-Разанскі. У 1839 годзе яго перадалі ў Разансскую духоўную семінарию.

- Менавіта тады быў зроблены пераплёт гэтага выдання, таму ён такі няўдалы. Менавіта тады быў зроблены надпіс, што ён на беларускай мове. Далейшы яго лёс складаны і цікавы. Калекцыянер не сказаў нам, адкуль ён у яго. Але галоўнае, што ён ёсць, што ён з намі. Так, як ён быў тут і раней - у гэтай ратушы. І раней магілёўцы карысталіся ім для вырашэння сваіх спраў, - рапавідаў грамадзэ З. Яцкевіч.

У рэальнасці на сёня беларусы валодаюць ужо двума асобнікамі Статута. Адзін знаходзіцца ў Беларускай бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Лондане.

Паводле Міколы Лінника.

25.06 панядзелак у 17.30-19.00
у рамках праграмы "Будзьма!"

"Проблемы беларускай рэстаўрацыі".
Сустрэча з канд. гіст. навук А. Трусовым.

Адказная А. Анісім.
Уваход вольны.

310 гадоў з дня нараджэння Міхала Казіміра Радзівіла “Рыбанькі”

Міхал Казімір Радзівіл “Рыбанька” IX ардынат нясьвіжскі і алыцкі, вялікі гетман літоўскі, ваявода віленскі нарадзіўся 13 чэрвеня 1702 года ў Альцы.

Дзяцінства прыпала на крывавыя вясны гады, калі бацькі пакінулі ВКЛ. Толькі ў 1709 годзе яны вярнуліся ў Бельскі замак, дзе хлопчыка акружылі хатнія настаўнікі, адзін з якіх ксёндз Цэзар застаяўся ў памяці Міхала на ўсё жыццё. У "Дыярыюшы" ён запісаў: "Усё, што сёня ведаю і ўмею, усё ідзе ад яго інструкций". Дарчы, нясьвіжскі князь вёў дзённік на працягу ўсяго жыцця.

У 1721 годзе князь Міхал накіраваўся ў падарожжа па Еўропе, наведаў дзесяткі гарадоў, каралеўскія двары манафрант. У кастрычніку 1722 года ён прысутнічаў на каранаці Людовіка XV і пасярэдзіні з партугальскім каралевічам Эмануэлем. Праз некалькі месяцаў "Рыбанька" спыніўся ў Парыжы, дзе праслушаў цыкл лекцый па матэматыцы, удасканальваў майстэрства коннай язды і фехтавання. Не аднойчы прымаў удзел у паліваннях разам з каралём Людовікам XV.

У 1744 годзе Міхал Казімір Радзівіл атрымаў тытул ваяводы віленскага і булаву вялікага гетмана літоўскага, што дало магчымасць не пакінуць у бядзе Нясьвіж, ператворыць ў пустку. Сваёй паства-

новай ад 26 ліпеня 1724 года ён пацвердзіў гораду даўнейшыя прывілеі сваіх папярэднікаў, дазволіў карыстацца гарадскімі правамі ўсім тым, хто хацеў тут пасяліцца, з гарантыйяй поўнай свабоды для ўласнага ўзвышшэння.

Міхал Радзівіл “Рыбанька” зрабіў вялікія вычыны - аднавіў Нясьвіж і замак, узвёў новыя збудаванні. Бязлюдную пустэччу, якую атрымаў у спадчыну, ператварыў у квітнеочы край, працягаючы справу маці, стварыў мануфактуры і рамесніцкі цехі.

У 1740 годзе ў замку была збудавана капліца і асвячана ў 1758-м, калі сюды быў прывезены абрэз Маці Божай, знойдзены пад Венай у 1683 годзе каралём Янам III Сабескім. Пасля смерці караля цудатворны абрэз перайшоў да каралевы Марысенькі, а ад яе да сына Якуба, потым па спадчыне трапіў да Радзівілаў.

Першай жонкай князя Гетмана, як чasta называлі Міхала Казіміра, была Францішка Уршуля з Вішневецкіх, высокаадукаваная, таленавітая жанчына свайго часу. Шлюб адбыўся ў 1725 годзе, Па словам У. Сыракомлі, гэтая "набожная і адукаваная пані зрабіла дзеяньні ўплыў на свайго мужа ў яго намаганнях адрадзіць Нясьвіж. Яна стварыла тэатр, аднавіла работу нясьвіжскай друкарні, папоўніла замковую бібліятэку. На пахаванні жонкі Францішки Уршулы ў 1753 го-

дзе Міхал Казімір запрасіў шмат святарства, біскупаў, свецкіх сенатараў, шляхты. Замкавыя, кляштарныя і гарадскія муры ледзь змаглі іх змясціць.

У 1754 годзе "Рыбанька" ўзяў шлюб з Ганнай Мыцельскай, якая была ўдавой пасля смерці Леана Міхала Радзівіла.

Ганна Людвіка Караліна Кунегунда (1729-1771) нарадзілася ў сям'і познанскага кашталяна Мацея Мыцельскага. Гэты шлюб выклікнуў нездавальненне старэшага сына нясьвіжскага князя Каляя Станіслава "Пане Каханку", але пазней адносіны паміж ім і Ганнай былі добрымі. Калі ў 1764 годзе "Пане Каханку" выехаў у эміграцыю, Ганна таксама пакінула Нясьвіж, каб шукаць дапамоги пасынку сярод каралеўскіх двароў Еўропы.

Князь Міхал Казімір "Рыбанька" памёр у 1762 годзе і пахаваны ў радзівілскай кропіце.

ВЯЧАСЛАВУ РАГОЙШУ -70

навук. Прафесар. Загадчык кафедры тэорыі літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Акадэмік Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі. Сябра вучонай рады філалагічнага факультэта БДУ і вучонай рады Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны пры Міністэрстве адукацыі.

Старшыня Міжнароднага фонду Янкі Купалы (з 1996 году). Арганізатор міжнароднай навуковай канферэнцыі "Ракаўскія чытанні" (з 1996 году).

Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт па спецыяльнасці "Беларуская мова і літаратура" (1963). Доктар філалагічных

доктарскай дысертациі: "Беларуская паэзія 20 стагоддзя ў кантэксле ўсходнеславянскіх літаратур": Тыпологія, рэцензія, мастацкі пераклад".

Аўтар звыш, чым 800 навуковых публікацый і даследаванняў па гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры, беларуска-славянскіх літаратурных узаемасувязей, па вершазнаўстве, праblemah тэорыі і практикі мастацкага перакладу, паэтыцы літаратурнага твору, з якіх амаль 300 - асноўныя навуковыя працы, у тым ліку 16 манаграфій. Першым дасканала даследаваў рукапісы Янкі Купалы і знайшоў падчас этых працы дзесяткі новых твораў беларускага класіка.

Тэма кандыдацкай дысертациі: "Паэтыка Максіма Танка: Культура вобраза. Характар верша" (1967). Тэма

ISSN 2073-7033

9 772073 703003 >

Карыятыда, якая падтрымлівае неба Беларушчыны

Гісторыя захавала імёны славутых жанчын, якія зрабілі значны ўнёскі ў развіццё сусветнай цывілізацыі. Але шмат годных, непрыкметных на першы погляд жанок, ва ўсе часы стваралі і ствараюць гарманічнае асяроддзе для развіцця грамадства ў праявах штодзённага жыцця, ахвяруючы ўласным дабраўтам, пакідаючы свой адметны след на зямлі.

Да такіх неардынarnых асоб можна заціць і нашу юбілярку - Людвіку Станіславаўну Таўгень, старшыню Валожынскай суполкі ТБМ. Яна паходзіць з дому слыннага на Івянецкіне роду - Лямбовічаў, які спрадвеку вылучаўся сваёй набажносцю, нацыянальным гонарам, краёвым патрыятызмам, а таксама талентамі, россыпі якіх зоркамі зіхаяцца не толькі на малой Радзіме, але і па ўсёй Беларусі замежжы.

Людвіска нарадзілася 19 чэрвеня 1957 года ў шматдзетнай сям'і Станіслава і Станіславы Лямбовічаў у вёскі Пілюжына, што месціцца на ўскрайку малюнічай Налібоцкай пушчы. Пасля заканчэння Педагагічнага інстытута імя Горкага выкладала беларускую мову і літаратуру ў школах на Валожыншчыне і ўжо шмат гадоў плённа працуе ў гімназіі №1 г. Валожына.

Як настаўніца, яна прывіве вучням любоў да роднай мовы, сея зярніткі духоўнай культуры, паразткі якіх наліваюцца патрыятызмам і сама-свядомасцю, што вельмі акту-

альна ў наш цемрашальскаманкуратны час. Яе асветнападтрымлівіцца артыкулы ў раёнцы "Працоўная слава" знаходзяць водгук у роздуме чытачоў аб сучаснасці, а дабрачынная дзейнасць па навучанні і катэхізациі дзетак пры касцёле св. Юзафа - застаюча ў сэрцах і душах вернікаў на ўсё жыццё.

Самаахвярная грамадзянская пазіцыя Людвікі Таўгень з'яўляецца эталонам служэння ідэалам нацыянальнага Адраджэння. Неабыяка-васць да радыкальных зменаў у постсавецкім грамадстве прывяло яе ў аргаміт пастварэнні Беларускай каталіцкай грамады. Як дэлегат ад Валожыншчыны ўдзельнічала ва ўстаноўчым з'ездзе БНФ у Вільні. Брала актыўны ўдзел па арганізацыі суполак ТБМ, БДГ, БНФ у рэгіёне. Дзякуючы яе ініцыятыве, разам з Марыяй Трапашкай, была створана дзеясная падтрымка айцу Уладзіславу Чарняўскаму па ўкараненні беларускіх спеваў пры касцёле Святой Марыі ў Вішневе.

Яна - актыўны заўзятар шматлікіх імпрэз, якія ладзіліся ў гонар землякоў: В. Дуніна-Марцінкевіча, Стэрога Уласа, Канстанцін Буйло, Пітра Бітэля, Генадзя Равінскага, Вячаслава Рагойшы і іншых...

Нельга абмінуць увагай і крэунае дачыненне спадарыні Людвікі да Заслужанага аматарскага фальклорнага калектыву "Гасцінец". Воляй лёсу і абставін троі яе сястры - Алексі, Лізавета і Хрысціна апынуліся ў Ракаве і здзейнілі культуралагічны праект - за-снавалі троі народныя гурты: "Гасцінец", "Вяноч" і асабіста сямены - "Крону", у якім спяваваючы, музыцируючы і танчычы трывіаціа прадстаўнікоў роду, у тым ліку і Людвіка з дачуркай Лізаветай.

Адкуль жа гэткая пра-га да глыбінных адчэвных вытокуў? Мабыць, гэта генетычны поклік продкаў. Дарэчы, іх прадзед Кліменцій Лямбовіч, знатны музыка і адмысловы майстар па вырабу музычных інструментоў, выштурмаваў у 1901 г. арган, за што быў адзначаны бронзовым медалём за ўдзел у юбілейнай сельскагаспадарчай і кустарнапрамысловай выставе ў Менску, аў чым нагадвае пасведчанне, якое экспануецца ў Івянецкім музее традыцыйнай культуры...

Спадарыні Людвіка адносіцца да кагорты сучасніц, якія як жырцы з паганскіх часоў, як міфічныя карыятыды антычнасці, трymаючы Неба Беларушчыны, упрыгожваючы свет сваім існаваннем і годна сцвярджаючы, што Беларусь яшчэ жыве і жыць будзе бясконца, пакуль маці-зямелька нараджаетакіх дачок.

Алег Раманоўскі.

4 чэрвеня 2012 г. №36

Трамадскіе аўяднанні

"Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны"
220034, г. Мінск вул. Румянцава, 13, тэл. 213-43-52, 284-85-11, разліковы рэгістрація № 30157-41233011 у аддз. №539 ААТ "Белтэлевістанкі", г. Мінск, код 734

Міністру адукацыі Рэспублікі Беларусь
прафесару МАСКЕВІЧУ С.А.
220010, Мінск,
вул. Савецкая, 9

Паважаны Сяргей Аляксандравіч!

Падчас нядыўнага візіту ў Полацк Кіраўнік нашай дзяржавы яшчэ раз пацвердзіў права кожнага вучня вывучаць гісторыю па-беларуску, нават калі ён вучыцца ў рускамоўнай школе. Аднак, не так усё проста з навучаннем на роднай мове, нават у школах з беларускамоўным навучаннем.

Днямі ГА "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" атрымала адказ з Вашага міністэрства на наш чарговы ліст, у якім, у поўнай адпаведнасці са Статутам нашага грамадскага аўяднання, мы паставілі пытанні аб фактах дыскрымінацыінага стаўлення да вучняў беларускамоўных сярэдніх навучальных установ у справе забеспечэння гэтых вучняў падручнікамі і іншымі навучальными дапаможнікамі. У сваім лісце, у прыватнасці, мы звярталі ўвагу на то, што гандлёвай сетцы адсутнічаюць шмат якія найменні абавязковай для вучняў вучэбнай літаратуры, выдадзенай на дзяржавай беларускай мове.

Адказ, які прыйшоў нам за подпісам Вашага намесніка К.С. Фарыно, толькі часткова высветліў ситуацыю, але ні ў якім разе не паказаў шляху вырашэння пастаўленых у нашых папярэдніх лістах проблем.

Так, К.С. Фарыно зноў паабяцаў, што падручнік па інфарматыцы для 6 класа II ступені сярэдняй школы на беларускай мове будзе выдадзены "згодна з планам" у 2014 годзе, але дзе ўзяць такі падручнік тым вучням, што прыйдзіць у шостыя класы ў бягучым і ў наступным навучальным годзе, ён так і не патлумачыў.

Ваш паважаны намеснік напісаў таксама, што з 2009 года ў серыі "Школьная бібліятэка" былі выдадзены на беларускай мове троі кнігі замежных аўтараў (найяшчы другі з пададзеных ім называў, дарэчы, не пацвярджана каталягам Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі). Паводле нашых падлікаў, у дзеній "Вучэбнай праграме па беларускай літаратуры для V-XI класаў агульнаадукацыйных установ" (Мн., 2010) прадугледжваецца вывучэнне на беларускай мове або чытанне ў якасці твораў для пазакласнага чытання больш за сорак твораў трывіаці восьмі замежных аўтараў. Калі ў "Школьной бібліятэцы" будзе выходзіць у сярэднім па адной такай кнізе штогод, як Вы разумееце, выданне гэтых кніг расцягнеться аж на сорак з лішкім гадоў! Між тым, выданне ў названай серыі твораў праграмай рускай літаратуры і замежнай літаратуры ў перакладах на рускую мову ідзе хуткім тэмпамі, хоць у беларускіх кнігарнях гэтай літаратуры хапае, а ў букиністычных крамах цудоўныя выданні праграмных твораў Пушкіна, Цотчава, Лермонтава, Талстога, Гогаля, Дастаеўскага, Буніна і іншых можна купіць па вельмі нізкіх коштках - вельмі часта танней за творы беларускай літаратуры і, тым больш, за творы сусветнай літаратуры, пера-кладзены на беларускую мову.

Ваш намеснік К.С. Фарыно, акрамя таго, у дадатку да свайго ліста падае спіс з дзесяці пазіцый - атласаў па дысцыпліне "Чалавек і свет", па географіі і па сусветнай гісторыі, выдадзеных у апошнія троі гады на беларускай мове. Але тэя бацькі, што звяртаюцца па дапамогу ў наша Таварыства, сведчац, што ў гандлёвой сетцы з гэтых дзесяці пазіцый з'яўляюцца толькі атлас па дысцыпліне "Чалавек і свет" і "Атлас па сусветнай гісторыі XIX-XX ст." (апошні нейкі час быў у назнёнасці толькі ў адной краме "Адукацыя" ў горадзе Мінску). Спадар Фарыно нават не абяцае, што ў прынцыпе з'яўляцца беларускамоўныя контурныя карты па географіі і сусветнай гісторыі, не кажучы ўжо пра працоўную сышткі па большасці дысцыплін школьнай праграмы. Можна здагадацца, што запланаваны пераход на электронныя версіі падручнікаў для сярэдняй школы можа ў выніку прывесці да яшчэ большай дыскрымінацыі беларускай мовы.

На жаль, атрымаўшы два лісты ад Вашага намесніка па сутнасці пастаўленай намі проблеме, мы можам паведаміць бацькам дзяцей беларускамоўных школ і класаў вельмі мала канкрэтнай інфармацыі, дзе і калі яны змогуць набыць вучэбныя дапаможнікі, якіх патрабуюць адказныя педагогі ад ініх дзяцей.

У сувязі з вышэйсказанным, мы прапануем сустрэцца з Вамі ў падыходзячы для Вас час, каб разам абмеркаваць наспелыя пытанні.

З павагай,
Старшыня ТБМ

А.А. Трусаў.

Міністру адукацыі Рэспублікі Беларусь
прафесару МАСКЕВІЧУ С.А.
220010, Мінск,
вул. Савецкая, 9

Паважаны Міністр і супрацоўнікі Міністэрства!

Звяртаюся да Вас з такой нагоды. Я беларуска і грамадзянка Беларусі вельмі заклапочана тым, што адбываюцца ў нашай краіне з роднай мовай. Беларуская мова вельмі хутка знікае.

Вядома, што знікненне мовы народа вядзе і да знікнення самога народа.

Мой муж - Лазарук Міхал Арсеневіч (яго ўжо няма), доктар філалагічных навук - 50 год свайго жыцця аddaў справе народнай асветы, шмат зрабіў у галіне філалагічнай адукацыі ў школе. Пад яго прозвішчам і пасля смерці выдаюцца падручнікі па беларускай літаратуры. Але каму яны будуць патрэбныя, калі не патрэбная родная мова?

Ведаю, што нядыўнага прыйшла прэс-канферэнцыя па пытаннях праблем сярэдняй школы, адной з якіх (праблем) з'яўляецца стан беларускай мовы ў сярэдній школе, дзе большасць прадметаў выкладаюцца пераважна па-расейску.

Вы, шаноўны Сяргей Аляксандравіч, разумееце да чаго вядзе русіфікацыя школы, стараецеся, каб прыпыніць гэтыя працэсы, лічыце, што выратаванне мовы траба пачынаць са школы, і як першы крок прапануеце перавесці выкладэнне гісторыі і географіі Беларусі ў школах на беларускую мову. Але не ўсе Вашыя калегі згодныя з гэтай пропанаваніем. Яны сцвярджаюць, што для гэтага працэсу не хапае грошай. Але гэта не сур'ёзна, бо такое пытанне як лёс краіны, які непасрэдна залежыць ад сістэмы адукацыі і ў першую чаргу ад школы, нельга пералічваць на грошы. Бо каго ж будзе выхоўваць наша школа? Людзей, якія не ведаюць роднай мовы, не любяць яе і з пагардай да яе адносяцца? Не любіць родную, матчуину мову - гэта тое ж самае, што не любіць сваю маці, свой край і народ, адрачыся ад усяго роднага. Тады школа будзе выхоўваць не грамадзян - патрыётаў свайя Радзімы, а манкутураў з замбіранымі магзамі, якія нічога не хочуць помніць, ведаць, і ўсе жаданні якіх - толькі смачна паесці і мец паболей грошай любымі сродкамі.

Т.К. Лазарук, удава доктара філалагічных навук, прафесара, акаадэміка.

Павел Сцяцко
Мовазнаўчы
досьвед

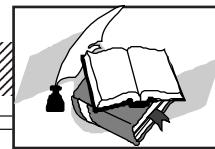
Ткаля, ткачыха.

"Наша брыгада змагаецца за права настіць імя лётчыка-касманаўта СССР Валянціны Церашковай: яна ж таксама была ткаляй" (Дзеяслоў. 2011. № 2. С. 31).

Слойнік падаюць першае слова як стылёва зміжанае, з паметай "размоўнае", а нарматыўным – аднакаранёвае з суфікам -ых-(a), хоць утворэнні з -іха/ -ыха маюць значэнне 'жонка названай асобы'. Параўнайце назыву п'есы "Лявоніха на арбіце". Значэнне яс 'асоба жаночага полу' прадаеца ў беларускай мове фармантам -ка: аўтарка, кандуктарка, пазетка і пад. Сістэмным тут магло быць ткачка. У жывой народнай мове выкарыстоўваецца суфікс -ля. З дапамогаю яго ўтвораючы асабовы назоўнікі ад дзеяслойнай асновы: ткаць - ткаля, прасці - праля 'папрадуха' і праць - праля 'прачка', рабець - рабеля, бегаць - бегля 'бягунка', піскля 'піскуха'. У гаворках усходу Беларусі (Віцебшчына, Магілёўшчына) выступае доўгі гук [l], які абазначаецца падвяленнем літары (-л-я): пралля, ткаля (больш падрабязна гл. у кнізе П.У. Сцяцко. Беларуское народнае словаўтварэнне. – Мінск, 1977. – 320 с. Стар. 53 – 54).

Варыянтам суфікса -ля выступае -ул-я (-ул-ля).

"Маме споўнілася 70! Курно-сай крывічанцы з вёскі Вераб'і, галасістай пяявулі і танцорцы, якія філітавала з Прывіцкі

Галоўная падзея года

Наш клуб мае найменне: гісторычна-патрыятычны. Таму што мае на мэце - дапамагчы кожнаму сябру дасягнуць усведамлення высокага патрыятычнага абавязку праз вывучэнне роднай гісторыі, далучэнне да культурных традыцый. І абавязковая знайсці Асобу, што з'явіца прыкладам служэння Радзіме, адданасці і самаахвярнасці. Для кожнага з нас - эта Максім Багдановіч.

Таму важнейшая падзея ў жыцці нашага клуба заўжды з'яўляецца наведванне Траецкага прадмесця ў Менску ў дзень памяці Максіма Багдановіча. Найперш нас цікаўць музей, што захоўвае памяць аб найлепшым з беларусаў. З кожным новым падарожжам па яго залах для нас адкрываецца нешта новае і незвычайннае. З кожным разам мы адкрываем для сябе любімага паста. І ён становіцца бліжэй нашым сэрцам, а вершы яго для нас напаўняюцца яшчэ большым сэнсам і жыццёю праўдай. Самыя шчырэя слова прыносям у гэты дзень да помніка ў Траецкім. Адчуванне единасці з тым, хто таксама захоплены асобай і паэзіяй Багдановіча, гучанне вершаў у выкананні шаноўных пастаў, жывое гучанне песен бардаў - усё гэта вабіць нас да помніка ў гэты дзень.

Сёлетні Дзень памяці паста быў для нас асаблівым. Бо ўесь мінульты год быў асвечаны зяннем яго неўміручага слова, яго самадзядай любові да шматпакутнай Радзімы, святой веры ў залацісты, ясны дзень, што чакае яе наперадзе.

Да 25 траўня рыхтаваліся грунтоўна. Кожны падабраў слова, што хацеў бы сказаць у гэты дзень. Гэта быў як нашы ўласныя вершаваныя радкі, так і вершы сучасных пастаў: Д. Бічэль, В. Жуковіча, В. Шніпа, Н. Гальваровіча, Э. Акуліна.

У вольны час практикаваліся ў спяванні песен на слова Багдановіча, каб потым у Траецкім спесьці іх разам з сябрамі.

А яшчэ нам вельмі патрэбна было зноўку сустрэцца з Максімам у залах музея.

Музей сустрэцца з нежывой цішынёй. Экспазіцыю наведваць не дазвалялася. Тоё было горкай неспадзянкай - бо толькі раз на год мы можам наведаць гэты музей.

Ля помніка гучала музика з дынамікаў - песні на слова Багдановіча ў выкананні "Песняроў". У скверы паўсяль легкавікі: на тратуарах для пешаходаў, на сцежках між дрэвамі. Па дарожках сквера вольна хадзіць цяжка - уесь час сігнальць ззаду машыны - саступі дарогу. Фантан, што заняў колішнє месца Багдановіча на цэнтральнай алеі, не працаваў.

Гэты дзень нам нагадаў 25 траўня 2008 года. Розніцца толькі надвор'ем: тады яно было пахмурым і дажджлівым, а сёлета - яркім, з гарачым сонцем і пранізлівымі - халоднымі ветрам. І быў помнік Багдановічу, і мітынг ля яго, і высокія слова прызнанні. А потым да ног Максіма леглі кветкі, між якіх былі і нашы дварэцкія васількі, беражліва прывезеныя ў стаці.

Моўчкі пастаялі, а потым паспявалі разам з "Песнярамі", што гучалі з дынаміка, "Слуцкіх ткачых".

І рушылі ў Свята-Петрапаўлаўскую царкву. Са свечачкамі ў руках маўкліва і стонена слухалі слова святара, што прамаўляў слова малітваў за спачылых па-беларуску.

Няшмат на малітве было народу - кудысьці зниклі вучні ў піянерскіх гальштуках з мітынгу, сувораўцы. Прайгнаравалі малітву і шмат хто з пісменнікаў, іншых нацыянальных дзеячаў. А між іншым, нішто так не лучыць людзей на шляху да Беларусі, як сумесная малітва. Асабліва у памяць таго, хто ідэя нашага Адраджэння прысвяціў усё сваё кароткае,

яскравае жыццё, сваю творчасць. За таго, хто ёсьць галоўнымі гонарами нацыі. За Максіма Багдановіча. Тым больш хочацца выказаць шчырую падзяку супрацоўнікам Літаратурнага музея, што замовілі гэтае служэнне ў памяць паста.

Усіх уразіў і аповед святара пра яго вандроўкі і пра цікаўасць да спадчыны Багдановіча далёка за межамі краіны. Урачыста і прачула гучалі гэтыя слова ў велічнай цішыні храма.

А за сценамі храма нас чакалі шум і мітусня вялікага горада. Мінакі, што спяшаліся па сваіх спраўах, іх абыякавыя вочы, твары. Чужая мова...

Час ідзе сваёй хадою. Час выпраўляе памылкі або робіць іх непапраўнымі. Час вядзе нас у Вечнасць. І шлях гэты не палохае. Бо на ім побач з намі Максім Багдановіч.

Лашкоўская Паліна, гісторычна-патрыятычны клуб "Спадчына", м. Дварэц.

Імпрэза ў ТБК 26 траўня

26 траўня, як звычайна ў апошнюю суботу месяца, у ТБК у Вільні адбылася чарговая імпрэза. За весну ў Вільні адбыўся цэлы шэраг падзеяў звязанных з беларускай культурай, а таму асноўнай тэмай імпрэзы была прэзентацыя адбыўшыхся мерапрыемстваў.

На пачатку імпрэзы прэзідэнт студэнцкай асацыяцыі "StudAlliance" Кірыл Атаманчык прэзентаваў серыю мерапрыемстваў, арганізаваных асацыяцыяй, пад назвай "Беларуская вясна". У межах гэтага кампаніі адбыўся шэраг фотавыставаў, мастацкіх перформансаў, а напрыканцы траўня кампанію гучна закончыў канцэрт "Салідарнасць з Беларуссю", на якім выступілі вядомы Берасцейскі альтэрнатыўны гурт "Сцяна" і не менш вядомы выканаўца хіп-хопа Вінсент (які сыграў асноўную ролю ў фільме "Жыве Беларусь").

Далей мерапрыемства працягнулі віленскі беларускі навукоўца Юрась Юркевіч. Юрась, з дапамогай калегаў, апошнім часам зрабіў велізарную працу па зборы невядомых дакументаў часоў БНР. На нашай імпрэзе Юркевіч прэзентаваў вялікую колькасць дакументаў з сабранага матэрыялу. Сярод дакументаў,

здымкі якіх паказваў навукоўца, былі невядомыя дакументы Антона Луцкевіча і іншых вядомых беларускіх дзеячоў, БСРГ, беларускіх вайсковых фармаванняў таго часу, а таксама невядомыя фотадзімкі.

Таксама ў траўні гэтага году ў нашым Таварыстве адбылася надзвычай радасная падзея - споўнілася 92 гады заслужаному чальцу нашае арганізацыі Ніне Брылеўскай. Сп. Ніна праўжыла надзвычай доўгасць і насычанае падзеямі жыццё, доўгі час працавала настаўніцай, ад самага ўтварэння ТБК з'яўляецца адданай яго прыхільніцай. Яшчэ раз віншуем сп. Ніну з Днём народзінаў!

Пятро Шыба.

Калі за адраджэнне мовы, читай, спадарства, "Наша слова"!

Шаноўныя сябры, ідзе падпіска на другое паўгодзе 2012 года. У каталогу інфармацыя пра газету знаходзіцца на стр. 66. Цана, падрасла, але далёка не ў тэмпе інфляцыі. Уесь 2012 год мы спадзяёмся выходзіць на восьмі палосах. Газета мае добры рэдакцыйны партфель і плануе для друкту тэксты самых розных матэрыялаў, з рознымі поглядамі і падыходамі, у тым ліку і адрознімі ад пазіцыі рэдакцыі. Мы будзем працягваць друк мовазнаўчых і гісторычных матэрыялаў у выкладанні тых аўтараў, якіх вы не знойдзецце на старонках іншых выданняў. Мы не стараемся навязваць чытатчу сваю думку ці погляды. Мы падаём факты. Чытайце, даведвайтесься, думайце. Будзьце з намі, і вы будзецце з усёй Беларуссю.

РП - 1	Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь											
АБАНЕМЕНТ на <small>газету часопіс</small> 63865												
індэкс выдання												
НАША СЛОВА												
(назва выдання)												
Колькасць камплектаў 1												
На 2012 год па месяцах:												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Каму (прозвішча, ініцыялы)												
Куды (адрас)												
(паштовы індэкс)												

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА												
на <small>газету часопіс</small> 63865												
індэкс выдання												
НАША СЛОВА												
(назва выдання)												
Кошт	падпіскі	11550 руб.	Колькасць камплектаў 1									
перадрасоўкі												
На 2012 год па месяцах:												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Каму (прозвішча, ініцыялы)												
Куды (адрас)												
(паштовы індэкс)												

Леаніð Лаўрэш

Вайна 1812 г. у Літве і на Лідчыне

**"О год, празваны ў нас і надзвычайным,
І векапомным годам ураджайным!"**

A. Міцкевіч (пер. Я. Семяжона.)

Падрыхтоўка Напалеона да вайны была канчатковая завершана ў верасні 1811 г. Вайну адтэрміноўвала толькі надыходзячая зіма. Флігель-ад'ютант, палкоўнік Чарнышоў дакладавуў у гэты час Аляксандру I: «*Вайна вырашана ў галаве Напалеона, ён зараз лічыць яе неабходнай для ... уладання Еўропай*».

Пачынаючы з 1811 г. у Расіі спешна будавалі на заходнія мяжы дзве новых цвердзі: Бабруйск і Дынабург; узмацинялі ўжо наяўныя ўмацаванні Рыгі і Кіева, і паміж Дзвінай і Дняпром выбіралі месцы для будучых умацаваных пазіцый. Пяць дывізій з малдаўскага войска, якія ваявалі з Турцыяй, атрымалі загад спешна вярнуцца назад да ракі Днястра, а адна дывізія з Фінляндіі перакідалася ў Літву. Гэты адыход пяці дывізій з Дуная і шостай з Фінляндіі вельмі не спадабаўся Напалеону і ён не прамінуў зрабіць абгэтym належнае пасланне ў Пецярбург. Цар зараз жа адказаў, што верне дывізіі ў Валахію, калі, у сваю чаргу, Напалеон паменшыць залогу Гданьска напалову. Напалеон на гэта не мог пагадзіцца і адказаў, што ён узмациняе свае войскі ў паўночнай Германіі "не дзеля пагрозы Расіі або з палітычнымі мэтамі, але адзіна ў намеры забяспечыць паўночныя берагі Германіі ад нападу ангельцаў, узмачніць мытную варту, захаваць грамадскі спакой у гэтым нованабытым краі і, нарэшце, таней трymаць войскі, чым у Францыі".

Прыняла імператара за расійскага паручніка. Непазнаны Аляксандр піў з ёй гарбату, пані пажалілася яму на тое, што ў яе сілай забралі б коней для будучага праезду імператара. Аляксандр, не адкрыўшы сябе гаспадыні, загадаў вярнуцца коней. У Лідскім павеце, імператар пешчу наведаў Ішчалну - маёнтак Карла Лясковіча, піў з Лясковічам гарактату, слухаў ігру дачкі гаспадара Ішчалны на арфе. Каля Ішчалны расейскі імператар інспектаваў 4-ы корпус генерал - ад'ютанта Шувалава (штаб у Васілішках), які складаўся з 11 і 23 пяхотных дывізій, аднаго гусарскага палка з 2-й кавалерыйскай дывізіі і двух артылерыйскіх брыгад. 6-ты корпус Дохтура - ва меў 20,5 тысяч чалавек і уключаў у свой лік яшчэ і 3-ці кавалерыйскі корпус. Авангард 6-га корпуса (генерал - маёра графа Палена 1-га) складаўся з двух егерскіх і двух гусарскіх палкоў з ротай коннай артылерыі і месціўся каля мястэчка Лебядзя.

Літоўская шляхта з не-
цярпеннем сачыла за дзеяння-
мі Напалеона. Шляхта перада-
вала адзін аднаму чуткі пра
французскага імператара, бю-
лётэні "Вялікага войска" пе-
раходзілі з рук у рукі; адна-
думцы Напалеона вялі агіта-
цыю на карысць яго. Расейскі
імператар Аляксандр I выда-
тна ведаў пра трывожныя на-
строі ў Літве. Губернатары
даносілі, што з прыходам Напа-
леона ўсе павернуцца супраць
Расіі, і ім загадвалі асабліва
уважліва сачыць за настроемі
населеніцтва. Але знешне ўсё
было спакойна.

У канцы красавіка 1812 г. імператар Аляксандр I аб'язджаў войскі ўздоўж заходняй мяжы і наведаў Вільню. Ён быў сустрэты натоўпамі насельніцтва: нават самыя вялікія скептыкі паддаліся на гэты раз на дзеям на рэформы і незалежнасць у межах Pacei - туо маласць, пра якую ўсе марылі, але расейскія імператар маўчай і абмяжкоўваўся толькі міласцямі да прадстаўніку шляхты і не звычайнай ветлівасцю з арыстакратый.

У Дзяды ўзведзілі крепост

У Лідзе ён зрабіў агляд 6-га корпуса генерала ад інфантэрыі Дохтурова. У Лідскім павеце ў раёне Эйшышак кватара Лёс яе павінен вырашыцца. Ця не лічыць яна, што мы змяніліся? Хіба мы ўжо не ваярье Аўстрэліі? Расія ставіць нас

паміж ганьбай і вайної. Выбар не сумнеўны. Пойдзем жа наперац! Пяройдзем Нёман, прынясём вайну ў рускія межы. Другая польская вайна, як і першая, уславіць французскую зброяю і мір, які мы здабудзем, будзе трывала і пакладзе канец пяцідзесяцігадоваму пыхліваму ўплыву Расіі на справы Еўропы!"

расейскімі войскамі. Ігнацы Яцкоўскі ў кнізе "Аповесьць з майго часу" піша: "Ужэ сярэдзіны зімы, эста значыць з пачатку 1812 года пачаліся перамяшчэнні расійскіх войскаў у розных кірунках. Але такое відоўшча не было новым для Літвы. Выклікаючъ яны нейкі страх і абмяжоўваючъ сеабоду, але з тae прычыны

Яшчэ да пераходу Нёмана Напалеон у гутарцы з Каленкурам сказаў, што хоча закончыць кампанію за 2 месяцы.

Трэба хоць пункцірам асвятліць жыщё нашых продкаў перад той страшнай вайной. Вялізарнае расейскае войска на гістарычнай Літве ў значнай ступені ўтрымлівалася за кошт мясцовага насельніцтва. На гэты конт "Кур'ер Віленскі" пісаў: "Шляхта Віленскай губерні атрымала імператарскую ўдзячнасць за згоду забяспечваць размешчанасце ў Віленскай губерні войска харчаваннем на працягу ўсяго года на вельмі зручных для казны ў..." .

Пачатак вайны

Месца вышэй ад Коўні

там, дзе ў Нёман упадае маленькая речка Еся, імператар Францыі абраў для пераходу цераз Нёман для галоўнай часткі свайго войска. Напярэдадні, 23 чэрвеня, ён дбайна агледзеў берагі ракі ў наваколлях Коўні, але лепшага месца знайсці не змог. Пад вечар корпус Davу, які першым павінен перайсці мяжу, падышоў да ракі і заціх сярод узгоркаў лясоў. Агнёў не разводзілі, нішто не паказвала на тое, што праз некалькі гадзін дзесяткі тысяч людзей будуць на другім беразе ракі. У гэту пару цымннее позна, і таму толькі з прыходам ночы падрыхтойка пераправы пачалася. У цемрь рота сапёраў пераправілася на

правы бераг, знайшоўши маленькую вёсачку, французъ ўмацавалісѧ ў ёй. Калі адзін з казачых раз'ездаў спакойна на блізіўся да іх, рускі афіцэр спытаў, хто яны такія?. "Французы", быў адказ. "Чаго вы жсадаеце і навошта вы ў Рассі?" працягваў пытаяць афіцэр. "Ваяваць з вами, узяць Вільню, вызваліць Польшчу!". Афіцэр не пытаяў далей, павярнуў каня і патруль хутка схаваўся ў лесе.

адбываецца, сочачы за рухамі войска пры бляску зорак і месяца. Да світанку гэты рух

У 11 гадзін вечара 24

чэрвень тры масты цераз Нёман былі гатовыя, і ледзь пачаў святлець усход, вялікае войска пацягнулася жывой бясконцай стужкай. Напалеон пераправіўся адным з першых. Ступіўшы на непрыяцельскі бераг, ён доўга стаяў каля мастоў, падбадзёрваючы салдат і слухаончы крыкі "Vive l'Empereur!". Потым, прышпорыўшы каня, ваўвесць апор паскакаў у лес, доўгага імчаўся наперад цалкам адзін ... Нарэшце апамятаўся, павольна вярнуўся да мастоў, і, дадлучыўшыся да аднаго з гвардзейскіх атрадаў, накіраваўся ў Коўню.

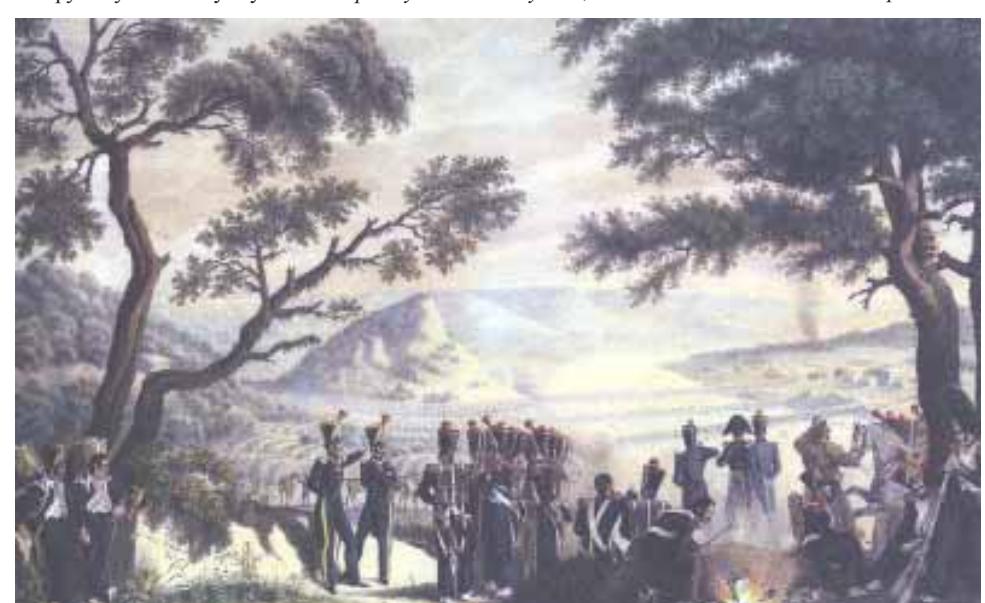
24 чэрвяня у Вільні быў дадзены раскошны баль, на якім Аляксандр I атрымаў весткі пра пераправу Напалеона цераз Нёман. Прабыўшы яшчэ трохі, ён з'ехаў з балю а праз два дні рускі імператар выехаў з Вільні.

Такім чынам Напалеон з войскам перайшоў Нёман каля Коўні 24 чэрвеня, а 28-29 чэрвеня Вестфальскі кароль Жаром заняў Гародню.

Французька "Вялікае войска" хутка рухалася наперад, і рускія не маглі затрымашы яго наступленне. Ужо 28-га авангард Мюрат аначаваў у Рыконтах, за 20 вёрст ад Вільні. На наступны дзень, 29-га, адбыліся тры невялікіх сутычкі, якія завяршылі Нёман - Віленскую аперацыю, у ноч з 27 на 28 чэрвеня апошнія атрады рускага войска выйшлі з горада, а на наступны дзень Вільня была ўжо ў руках Напалеона.

Вось як апісвае ўваход французаў у Вільню відавочца гэтай падзеі гісторык М. Балінскі: "У гэту ноч амаль ніхто з жыхароў горада не заплюшчыў вочы. Праўда, на вуліцы не было ніякага шуму, але менавіта начны сумны звон зброі, конскі тупат і глухі стук цяжкіх гармат па бруку, часам прыглушаныя галасы камандзіраў напаўнялі жахам мірных жыхароў, якія, загасіўшы свячло і зачыніўшы вокны, прыслухваліся да ўсяго, што

восьмы полк польскай кавалерыі Дамініка Радзівіла. Гэта была адна з урачыстых хвілін у жыцці Вільні і разам з tym гэта быў тонкі тактычны прыём з боку Напалеона, які не рабіў ніякіх абязанак у дачыненні Літвы, але як бы спрабаваў сведчыць аб будучыні, пасылаючы вызывальця горад ад рускага валадарства нашчадка літоўскіх князёў. У Панарах Напалеона сустрэла дэпутацый мясцовых грамадзян з ключамі ад горада".

На беразе Нёмана 13 (25) чэрвяна 1812 года. Мастак Х.В. Фабер дзю Фор, 1830-я гг.

Вайна 1812 г. у Літве і на Лідчыне

Ежы Косак. Переход Наполеона с штабом через Вилию 24 июня 1812 года.

Весткі аб наступе французаў выклікалі сумятні сярод рускага насельніцтва заходніх губерняў. Жыхары паспешлі збраціся і ўкладваліся, ратуючы сем'і і маёмы; не маючы належных распаряджэнняў, службоўцы не ведалі, што рабіць з казённай маёмасцю. "Адправіў з Гародні гарнізонны батальён, усіх земскіх службоўцаў і казённую маёмасць з вялікай цяжкасцю", - даносіць атаман Платай Баграціёну, - тату што нічога не было тут прыгатавана, а некаторыя нават не мелі і загадаў адступленіі адсюль... я загадаў ім рухацца на Шчучын, Беліцу, Наваградак і далей да Менска".

28 чэрвеня 1812 г. у Лідзе камандзір IV расійскага корпуса Дохтураў атрымаў загад рухацца на Вільню. Аднак хутка даведаўшыся, што Напалеон заняў сталіцу Літвы, ён узяў кірунак на паўночны ўсход: Гальшаны - Смаргонь - Данюшава, дзе апынуўся ўжо 30 чэрвеня. За Дохтуровым з над ракі Лібеды адходзіў III расійскі кавалерыйскі корпус графа П.П. Палена 2-га, які каля Ашмянія сустрэўся ў імклівым бай з французскай кавалерыйскай брыгадай К. Пажоля. Раніцай 30 чэрвеня кавалерый Пажоля, якая ішла з боку Вільні, атакавала пад Ашмянімі атрад прыкрыцца корпуса Дохтурова. 30 чэрвень ды 1 ліпеня французскія генералы паведамілі Напалеону, што на Лідскай і Ашмянскай дарогах бачны значныя сілы рускіх з усіх трох радоў войскава: пяхоты, кавалеры, артылеры. Гэта былі адступаючыя з-пад Ліды VI пяхотны і III кавалерыйскі корпусы 1-й расійскай арміі. У Гальшанах з'явіўся невялікі атрад расійскага генерала Дорахава (каля 4 тыс. чалавек), гэта быў авангард IV корпуса, які вайна засталі каля Аран у Літве. Па нядайнасці расійскага камандавання Дорахаву "забыліся" паведаміць аб пачатку вайны, і ён сам пачаў як мага хутчэй прабірацца на ўсход, атрад адступаў у такім тэмпе, што ў егеря замест поту выступала кроў. Пад час гэтага маршу Дорахав страйці ад стомы 60

чалавек. Частку адстаўшых расійскіх егеряў злавілі тутэйшыя сяляне і адвялі ў Вільню.

2 ліпеня Вестфальскі кароль Жаром заняў Гародню. Вестфальскі кірасір Рункель адзначаў у лісце да родных, што ўся Гародня выйшла сустракаць карала Жэрома з падзякамі і ўшанаваннем Напалеона. Дэпутаты ад Гародні паднеслі Жэруму ключы ад горада.

На кірунку Гародня - Ліда Жарому Банапарту супрацьстаялі расійскія карпусы Шувалава ў Алькеніках і Дохтурава ў Лідзе. Аднак расійскія войскі началі хутка адступаць і толькі пад Ліпнішкамі адбыўся ар'егардны бой паміж французскімі драгунамі і часткамі корпусам Дохтурава. Напрасткі дарога з Гародні да Наваградка працягнула праз Шчучын, Жалудок і Беліцу. Дарогу трymалі казакі генерала Платава, якія яшчэ 29 чэрвеня спалілі харчовыя магазіны (склады) ў Лідзе. Па гэтай дароге наступалі войскі карала Жарома ў склад якіх уваходзіў і 5 польскі корпус князя Юзафа Панятоўскага разам з 8-м корпусам вестфальскага генерала Вандама.

3 ліпеня асноўныя сілы 2-й рускай арміі Баграціёна адходзічы, прайшлі Навагра-

дак. У горадзе застаўся афіцэр, які павінен быў падпаляць вайсковы і харчовы склады. Гэта магло выклікаць вялікі пажар, і таму жыхары адкупіліся ад рускага афіцэра вялікай сумай грошай, а для бачнасці пажару падпалялі на гарадской ускраіні некалькі стагоў сена. Праз трэй дні ў Наваградак увайшла французская лёгкая кавалерыя з 4-га карпусы генерала Лятур-Мобура.

"Кур'ер Літоўскі" пісаў "Адступаючы, непрыяцель нясе жорсткія страты. Усюды, дзе ён ужо прышоў, жыхары пайстаюць і наводзяць парадак. Толькі быў ачышчаны Ваўкавыск, там згуртаваўся ўвесе павет і далаўчыўся да Генеральнай Канфедэрацыі. У Янаве гардзянсане перавязалі ўсіх рускіх вартавых, якія ахоўвалі склады... і ў цэласці перадалі французскім войскам. Тоё самае спрабавалі зрабіць і жыхары Пінска, але сілы непрыяцеля былі занадта вялікія, таму атрымалася вывезці частку харчоў, усё што засталося, было захавана і перададзена генералу Фрэліху... войскам князя Шварцінберга".

8 ліпеня ў Менск уступіў авангард французскага корпуса Л. Даву, які пасля прывітання мясцовай шляхты, сказаў, што войскі Напалеона

прышлі не прыгнітаць а вярнуць былу Радзіму.

Войскі генерала Вандама пакінулі аб сабе дрэнныя ўспаміны ў Лідскім павеце праз рабункі. 26 ліпеня Лідскі падпрэфект жаліўся на генерала Вандама, які пасылаў салдат рабаваць жыхароў. 28 ліпеня атрад вестфальцаў з 500 чалавек, пад камандаваннем Жулье, спыніўся ў Шчучыне, і хоць салдатам было дадзена ўсё што яны патрабавалі: сена, ялавічына, хлеб, гарэлка, піва - аднак яны з 11 гадзін вечара да раніцы, са згоды сваіх афіцэраў, паварварску началі рабаваць хаты. Пры гэтым былі з чалавекі забіты, 2 параненыя, мнóstva збіты.

Вестфальскі генерал Вандам (Дамінік Жазэф Рэн Вандам (фр. Dominique-Joseph René Vandamme, 1770-1830) быў жорсткім салдатам які праславіўся рабаванням і непадпарадкованнем. Напалеон аднойчы сказаў пра яго: "Калі б я страціў Вандама, дык не ведаў, што б я аддоў, каб знou яго атрымаць, але калі б меў дваіх, я быў бы змушаны загадаць аднаго расстраляць".

Напачатку паходу ў Расію ў 1812 г. Вандам быў прызначаны намеснікам камандзірам 8-га вестфальскага корпуса Жарома Банапарта. Але паколькі неспрэтыканы Жаром Банапарт камандаваў групай карпусаў, якія дзейнічалі супраць Баграціёна, Вандам фактычна аказаўся камандзірам корпуса. Аднак у самым пачатку кампаніі, ў Гародні, Вандам быў адхілены Жаромам Банапартам ад камандавання корпусам з-за рознагалосия: жүнеры яго корпуса былі па-збаўлены рэгулярнага харча-вання і не маглі самі здабываць прадукты. Ён меў неасцярожнасць з ліпеня напісаць Жарому даволі рэзкі ліст. "Cip, - пісаў генерал, беды 8-га карпуса дасягнулі сваёй мяжы, і, калі Ваша Вялікасць не зменіць сумную сітуацыю, у якой знаходзяцца ўсе карпусы, я буду змушаны прасіць дазволіць даць мне іншае камандаванне....".

Немагчыма больш выносіць тое, што дзеяцца вакол мене. Парадак знік, паўсюль пануе

гвалт". Адпраўляючы гэты ліст, Вандам не ўлічыў, што вестфальскі кароль ужо неаднаразова жаліўся імператару на яго цяжкі характар. Раздражнёны гэтым Напалеон у адзін з момантаў благога настрою дазволіў свайму брату адхіліць камандзіра вестфальцаў.

Жаром Банапарт зняў генерала Вандама з пасады. Генерал прайшоў за войскам да Беліцы, паколькі ён яшчэ спадзяваўся, што яго адновяць на пасадзе. Аднак Напалеон не змяніў выраку, і потым шмат гадоў мясцовыя жыхары памятаць, што Вандам правёў цлае лета за 30 вёрст ад горада Ліды, ў маёнтку Лебядзя ў ашарніка Горскага. Распавядалі, што Вандам, маючы пры сабе некалькі ад'ютантаў і паўтара дзесяткі салдат, займаўся сельскай гаспадаркай і вырашалаў сялянскія справы, якія кла-патлівы гаспадар. Напалеон загадаў яму вяртацца дахаты за тое, што ён не перашкодзіў адходу войска Баграціёна.

Толькі ў сакавіку 1813 г. Напалеон зноў прызначыў Вандама камандзірам 32-й вайсковай акургі, а 1 ліпеня ён быў прызначаны камандзірам 1-га армейскага корпуса. Вандам зачытаў ваяваў і патрапіў у палон у бітве пры Кульме 30 жніўня 1813 г.

24 жніўня ў Гродні паступіла скарыца ад пана В. Санкоўскага з Навадворскай падраffі Лідскага павету. Аўтар даводзіў, што ў парадку затрымалася некалькі дзесяткі французскіх конных егеряў з 1-га корпуса Даву. Гэта былі параненыя салдаты альбо тыя, у каго скалечыліся коні. Салдат пакінулі пад час пераследу Баграціёна ды і забыліся. А французы нікуды не спяшаліся. Штодзен дванаццаць конных егеряў з'ядалі ў пана Санкоўскага 24 пінты збожжа, выпівали 1,5 гарнцы гарэлкі і ава-вялікія патрабавалі мяса. Уладальнік маёнтка, які ўжо пацярпіў ад вестфальцаў Вандама, цікавіўся, калі яго пазбавяць гэтага клопату.

26 верасня лідскі падпрэфект данес у Адміністрацыйную камісію, што атрад французаў з 70 чалавек, праходзячы па шляху ў Гародню праз мястэчка Каменка, размясціўся там на два дні і на працягу гэтага часу рабаваў мястэчка: паўсюдна былі выламаны замкі, у насельніцтва за-брани речы і харчовыя прыпасы: малако, сыр, масла, сена, авёс у снапах і да тп. Французы білі сялян шаблямі, паранілі 20 чалавек. Гарадзенскі губернатар Леброн абязаў падпрэфекту ўсё нарабаванае вярнуць. Для спынення рабункаў, было забаронена без дазволу паліцыі, скупляць у вайскоўцаў речы. Урад меў у галоўных гарадах сваіх давераных асобаў. Разрабаваныя жыхары прызначалася дапамога, а 12 снегня было загадана частку выкрадзенай маёмасці заічыць як падатак.

Для мясцовага насельніцтва сітуацыю ўскладнілі дэзертыры рускага войска,

якіх было вельмі шмат, і якія таксама рабавалі мясцове насельніцтва. "Кур'ер Літоўскі" пісаў: "Усюды сустракаюцца ў вялікай колькасці рускія дэзертыры, асабліва ў тых мясцовасцях, дзе праходзіць Баграціён. Усе дарогі калія Мастоў, Ружан, Салечнікай поўная імі".

Цікавая гісторыя здавалася з распрададчыкам маёнтка Віктарышкі, які знаходзіцца на дарозе з Вільні на Ашмяніу, Пятром Былінскім. У час, калі ён пачаў што французы ўжо ў Вільні, маёнтак рабавалі 63 рускія жаўнеры. Былінскі сказаў ім, што французы побач, і ... параў рускім ратавацца ў кірунку Табарыскай плаціны. Калі жаўнеры туды рушылі, ён з сялянамі з Віктарышак занёў дарогу і ... прымусіў рускіх здацца. 55 з іх здалося, а 8 уцякло. Усіх палонных ён адправіў у Вільню і здаў ваенным уладам.

Адраджэнне ВКЛ

1 ліпеня 1812 г. Напалеон падпісвае дэкрэт пра ўтворэнне дэзяржавы - Вялікага Княства Літоўскага і фармуе часовы ўрад - Камісію Часовага Ураду ВКЛ (Komisja Rzadu Tymczasowego Wielkiego Księstwa Litewskiego). Яна стваралася з 7 камітэтамі на чале кожнага з іх стаў адзін з сяброў Камісіі: Харчавання і складоў (магазінаў) - Станіслаў Солтан, паліцыі - Юзаф Серакоўскі, вайсковы - Аляксандар Сапега, судовы - Францішак Ельскі, унутраных спраў - Аляксандар Патоцкі, асветы і рэлігіі - Ян Снядецкі. Камісія Часовага Урада з'яўлялася вышэйшай уладай княства, якое складалася з 4 дэпартаментаў утвораных на месцы быльых Віленскай, Гарадзенскай, Менскай губерніяў і Беластоцкай акургі. Лідскі павет уваходзіў у склад Гарадзенскага дэпартаменту.

Граф Станіслаў Солтан

Францішак Ельскі

(Працяг у наст. нум.)

Юзаф (Жазэф) Серакоўскі ў Віленскім саборы заклікае 14 (26) чэрвеня 1812 года насельніцтва стаць на бок Напалеона

Пра Беларусь з габрэйска- магнацкім акцэнтам

Акурат у 142-ю гадавіну з дня нараджэння правадыры сусветнага пралетарыяту Магілёўская гарадская арганізацыя ТБМ зладзіла чарговую вандроўку. Праўда, маршрут праходзіў не па ленінскіх місцінах (іх, акрамя шматлікіх помнікаў Леніну, у Беларусі цяжка знайсці), а па прадмесціах роднай сталіцы з наведваннем праваслаўнага манастыра, музея гісторыі і культуры габрэй, быльых магнацкіх уладанняў.

Народ, які тут болей не жыве

Гэтым разам арганізатары вандроўкі на чале з старшынём Магілёўскага ТБМ Алегам Дзялячковым абрали месцам наведвання Цэнтральную Беларусь. Шлях вандроўкі пралягаў праз Малую Ляду, Менск, Прылукі, Воўкавічы і Станькава.

Першы прыпынак - вёска Малая Ляды у Смалявіцкім раёне, дзе месціца даволі вялікі храм праваслаўнага Свята-Дабравешчанска гага мужчынскага манастыра. Храм першапачатковы быў пабудаваны як уніяцкі, але затым, у 19 стагоддзі, быў перададзены Рускай праваслаўнай царкве. Магілёўскім вандроўнікам, сярод якіх былі людзі рознага ўзросту, прычым пераважна жанчыны, пашчасціла трапіць на нядзельную службу і Хросны ход вакол бажніцы.

Нягледзячы на тое што падарожжа цягнулася цэлы дзень, яго кульминацыйная варта лічыць наведванне музея гісторыі і культуры габрэй Беларусі, што знаходзіцца ў Менску. Менавіта ад прагляду яго экспазіцыі пры найцікавішым распавядзе дырэктара музея, кандыдата гістарычных навук Іны Герасімавай у магілёўцаў засталіся найболыш яскравы ўспаміны. Цудоўная жанчына казала аб усім, чым жылі габрэй Беларусі да Другой Сусветнай вайны, падчас яе і пасля ліхалецця.

Знаёмая з усімі "прэтэнзіямі" да жыдоў, што існуюць ужо многа стагоддзя, гісторык сама ініцыявалася "антысеміцкім" пытанні, кшталту "наўшта жыды забілі Хрыста?", і давала на іх грунтоўныя адказы. З яе расповяду магілёўскія наведвальнікі музея даведаліся, што Ісус Христос імкнуўся змяніць іудзейскую рэлігію, і менавіта таму негатыўна

ўспрымаўся як тагачаснымі святарамі, так і насельніцтвам. Дарэчы, на сённяшні дзень каталіцкая царква ўжо афіцыйна не лічыць забойства Хрыста справай рук жыдоў.

Сярод мноства экспанатаў невялікага музея - святая книга іудзейскай рэлігіі Тора, скруткі якой былі знойдзены ў паддашы аднаго з дамоў, механізм для вырабу мацы, зроблены саматужна з веласіпедных дэталей, дакументы на мове ідиш, якія ў 1920-30 гады была адной з чатырох дзяржаўных у Беларусі.

Для многіх экспурсантаў было адкрыццем, што сярод тых, хто ратаваў габрэй падчас апошняй вайны, а потым быў уганараваны звяннем Праведнік народу свету, былі не толькі беларусы, рускія і прадстаўнікі іншых нацыя-

графскай сям'і Гутэн-Чапскіх у вёсцы Прылукі Менскага раёна ўразіў старымі высокімі дрэвамі і прыгожым палацам - вялікім двухпавярховым будынкам, (калісъ ён меў назыву "зачараўаны замак"), які зараз выкарыстоўваецца ў якасці навуковай установы - НДІ аховы раслін.

У вёсцы Воўкавічы турысты наведалі магілу графіні Гутэн-Чапскай. Чорныя мармуровыя абеліскі узвышаюцца над астатнімі магіламі, дзе разам пахаваны каталікі і праваслаўныя.

Даўжэй за ўсё вандроўнікамі затрымаліся ў сядзібна-паркавым комплексе Чапскіх у вёсцы Станькава Дзяржынскага раёна. У другой палове 19 стагоддзя гэты маёнтак ператварыўся ў родавае гняздо магнацкай сям'і Граф Эмерык

нальнасцяյ, але і больш за 300 немцаў. Некаторыя з іх афіцыйна служылі ў гітлераўскіх войсках.

Цяжкія выпрабаванні, што выпалі на долю габрэйскага насельніцтва Беларусі цягам мінулага стагоддзя, прывялі да того, што многія з іх пакінулі зямлю, дзе здаўна жылі іх продкі. У сённяшній беларускай дзяржаве немагчыма пачуць ідиш, засталіся адзінкавыя сінагогі.

Прышоўшы на беларускую зямлю некалькі стагоддзяў таму, габрэй зблылага сышлі з яе, забраўшы з сабой сваю культуру, светаполігід, а нам пакінуўшы добры і сумны ўспамін пра сабе.

Магнацкі след на зямлі і ў культуры

Далейшы шлях вёў магілёўскіх вандроўнікаў у прадмесці беларускай сталіцы. Палацава-паркавы комплекс

Мікалай фон Гутэн-Чапскі пабудаваў там палацава-паркавы ансамбль, які раскінуўся на плошчы ў 25 гектараў.

Акрамя старых гаспадарчых пабудоў і вялізнага парку турысты пабачылі былу скарбніцу для бібліятэкі сям'і Гутэн-Чапскіх. Цяпер кніжны скарб магнатаў знаходзіцца ў Польшчы.

Сярод іншых славітых прадстаўнікоў роду Гутэн-Чапскіх - Караль Ян Аляксандар, які быў менскім граданачальнікам з 1860 па 1904 гады, Эмэрык Захарый Мікалай Севярын - у свой час Санкт-Пецярбургскі віцэ-губернатар, старшина Турэмнага камітэта і Ляснога камітэта Міністэрства дзяржавнай маёмы Рэспублікі імперыі.

Уладзімір Лапцэвіч,
г. Магілёў.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная колегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі, Юля Карчагіна, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубіцкі, Алеся Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслав Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbm-mova.by/>

Спазнай Беларусь! Шляхам замкаў і палацаў.

"Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных яе куточках пабываць". І няхай мне даруе Алеся Ставер за тое, што перафразавала яго радкі, але ж менавіта яны ў такім выглядзе не сходзяць з вуснаў падчас вандровак па гарадах і вёсачках роднай Беларусі - краіны са славнай мінуўшчынай і багатай спадчынай.

Знакамітая радочкі песні неаднайчы прамаўляла падчас падарожжа па Берасцейшчыне, якое зладзіла Магілёўскую гарадскую арганізацыю Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Кірунак свайго першага ў сезоне

шашуцы, што пад Ляхавічамі. З экспкурсіі даведаліся: адзін з сыноў славнага роду - Тадэвуш - быў паслом вальнага сойму ў Варшаве ад Наваградскага ваяводства падчас першага падзелу Рэчы Паспалітай. Ён, атрымаўшы наказ шляхты настойваць на поўнай эвакуацыі расійскіх войскаў з тэрыторыі Княства, патрабаваў захавання цэласнасці краіны. На адным з паседжанняў Тадэвуш, дамагаючыся ад паслоў такога рашэння і не выпускаючы іх з залы, са словамі: "Тапчыце мяне, не тапчыце дзяржаву!" - лёг крыжам перад выхадам.

Міцкевіча працуе выхадзец з Магілёўшчыны Анатоль Еўмян'якоў. Экскурсію яго землякамі-магілёўцамі слухалі з адкрытымі ротам на працягу трох гадзін. І калі б сам спадар Еўмян'якоў не спыніўся, ніхто б гэтага не напрасіў.

Рэшткі кляштара картэзіянцаў у Бярозе ўразілі памерамі, трагічнай гісторыяй і жалівымі станамі. Але ж ёсць магчымасць комплекс аднавіць, калі паўстане такая патрэба. Як гэта адбываецца з Косаўскім замкам. Велічны мураваны палац - рэзідэнцыя багатага шляхецкага роду Пуслоўскіх, якія ў пачатку XIX ст. пера-

двуходзеннага падарожжа ТБМ вызначала невыпадкова. У 2012 годзе адзначаюцца круглыя даты першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772 год); першай згадкі ў пісьмовых крыніцах горада Бярозы (1477); спаўняеца 455 год з дні нараджэння дыпламата і мысліцеля, палітычнага, грамадскага і ваенна газеяча Вялікага Княства Літоўскага Лівія Сапегі (1557-1633) і 460 год містэчку Ружаны. Але ж у аснову выбранага маршруту былі пакладзены не толькі гэтыя юбілеі.

Увогуле, і на гэта нельга не звярнуць увагу, Берасцейшчына вельмі багатая на гістарычныя помнікі і місціны, яе без перарабшвання можна назваць краем замкаў і палацаў, сядзіб і храмаў розных канфесій. І здзіўляючы яны не толькі сваёй сталасцю і прыгажосцю, нягледзячы на тое, што большасць з іх вельмі дрэнна захавалася да нашых часоў. Веліч і маштабы будынкаў захапляюць дух. Такая спадчына сведчыць пра асобнае месца Беларусі ў сусветнай прасторы, дэмантструе жывую гісторыю, дае магчымасць дзіўніца на майстэрства і ўнікальныя тэхналогіі нашых папярэднікаў.

Першым месцам прыпынак - маленькая вёсачка Завосце, дзе нарадзіўся чалавек, якому было наканавана праславіць Наваградскі край на ўесь свет. Менавіта гэту зямлю апеў Адам Міцкевіч у сваіх шматлікіх вершах, паэмах і баладах. І менавіта фальклорныя вобразы гэтай зямлі далі штуршок для раскрыцця яго таленту. Дырэктарам музея-садзібы Адама

тварыліся ў буйнейшых землеўладальнікаў на Беларусі. Сёння будынак у стане рэканструкцыі. Экскурсавод запэўніла, што будучы адноўлены ўсе 132 залы палаца, у адной з якіх будзе падлога-акварыум з жывымі рыбкамі.

Насупраць палаца яшчэ адна адноўленая, але вельмі сіпляя сядзіба. Гэта хата небагатага шляхецкага роду Касцюшкі, у якой у 1746 годзе нарадзіўся будучы герой Беларусі, Польшчы, Амерыкі і Літвы Андрэй Тадэвуш Банавентура Касцюшкі.

І нарэшце Ружаны - яшчэ адна рэзідэнцыя, толькі ўжо не беднага шляхціца і нават не буйнога прадпрымалніка, а аднаго з найбагацейшых магнацкіх родаў Вялікага Княства Літоўскага - Сапегаў. Два месяцы таму была здадзена ў эксплуатацыю адрестаўраваная ўваходная частка палаца з троумфальнай аркай і гербам. Нягледзячы на тое, што большая частка комплекса ляжыць у руінах, ён дае сапраўданае ўяўленне аб величыні гэтага старадаўнія роду.

Рэйтаны, Міцкевічы, Пуслоўскія, Касцюшкі, Сапегі... Кожна з гэтых прозвішчаў пакінула на беларускай зямлі свае магілы, храмы, палацы, паркі і таямніцы, разгадваючы якія, адчуваеш ні з чым не падвойнайную асалоду!

Галіна Хітрыкава,
г. Магілёў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісаная да друку 11.06.2012 г. у 10.00. Замова № 1152.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 3850 руб., 3 мес.- 11550 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.